

Lesbrief 'Kruip in de huid van een Romein'

Het Rijksmuseum van Oudheden biedt een online lespakket over de Romeinen voor in de klas. Het pakket is bedoeld voor groep 5 t/m 8. Inhoudelijk bevat het lespakket een online introductie op het tijdperk van de Romeinen. Hiervoor zijn een digibordles over de Romeinen: *Kruip in de huid van een Romein!* Samen met Meester Jaap, en een online kindercollege met als onderwerp: *Ben jij net zo sterk en stoer als een Romein?* beschikbaar. Met de digibordles en het online kindercollege doen de leerlingen kennis op over het leven van de Romeinen, ten tijde van het Romeinse Rijk. *Hoe is Rome ontstaan? Hoe zagen de Romeinse burgers eruit? En wat deden de Romeinen in hun vrije tijd?* zijn vragen die tijdens deze les worden beantwoord. Door middel van deze les onderzoeken leerlingen wat er uiteindelijk nog Romeins is aan hun eigen omgeving.

Voor u begint:

Doelgroep	Groep 5 t/m 8 van het basisonderwijs
Tijdsduur	1. Kindercollege: 15 minuten 2. Klassikale les: 60 minuten
Leerdoel	De leerlingen leren over de Romeinen; over het ontstaan van Rome, over het Romeinse Rijk, over de bevolking en hoe ze leefden. Uw leerlingen ontdekken wat er tegenwoordig nog Romeins is aan hun eigen omgeving.
Kerdoelen	- Oriëntatie op jezelf en de wereld: 36, 50, 51, 52 en 53. - Kunstzinnige oriëntatie: 56.
Globale opzet	1. Kindercollege: <i>'Ben jij net zo stoer en sterk als een Romein?'</i> door Ruurd Halbertsma, museumconservator van het Rijksmuseum van Oudheden; 2. Klassikale les: een introductie op het tijdperk van de Romeinen met behulp van een digibordles over de Romeinen met meester Jaap, hoofdpersoon uit de boeken van Jacques Vriens (Uitgeverij Unieboek Het Spectrum bv). Om te ontdekken wat de Romeinen aan ons overgeleverd hebben moeten we eerst het één en het ander over de Romeinen te weten komen. Deze les gaat daarom over het oude Romeinse Rijk. Aan het einde van deze les wordt besproken wat we nu nog merken van de tijd van de Romeinen.

Opzet lesbrief

Het complete lespakket 'Kruip in de huid van een Romein' bestaat uit:

1. Kindercollege: *'Ben jij net zo sterk en stoer als een Romein?'* door Ruurd Halbertsma, museumconservator van het Rijksmuseum van Oudheden;
2. Klassikale les: een introductie op het tijdperk Romeinen met behulp van een digibordles over de Romeinen met meester Jaap, hoofdpersoon uit de boeken van Jacques Vriens (Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum bv).

In deze lesbrief vindt u relevante informatie betreffende het tijdperk van de Romeinen. Deze (historische) achtergrondinformatie kunt u gebruiken bij de digibordles. De digibordles is een klassikale les van ongeveer 60 minuten. Het online kindercollege duurt ongeveer 15 minuten. U kunt er uiteraard voor kiezen om één van beide lessen te gebruiken, de lessen te combineren of uit te breiden met eigen lesprogramma's.

Kerdoelen

Dit project sluit aan bij verschillende kerndoelen:

Oriëntatie op jezelf en de wereld > Mens en samenleving

36. De leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.

Oriëntatie op jezelf en de wereld > Ruimte

50. De leerlingen leren omgaan met kaart en atlas, beheersen de basistopografie van Nederland, Europa en de rest van de wereld en ontwikkelen een eigentijds geografisch wereldbeeld.

Oriëntatie op jezelf en de wereld > Tijd

51. De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindelingen te hanteren.

52. De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van de volgende tijdvakken: jagers en boeren; Grieken en Romeinen; monniken en ridders; steden en staten; ontdekkers en hervormers; regenten en vorsten; pruiken en revoluties; burgers en stoommachines; wereldoorlogen en holocaust; televisie en computer.

53. De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.

Kunstzinnige oriëntatie

56. De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Achtergrondinformatie digibordles

De digibordles geeft een klassikale introductie over de Romeinen. De les is verdeeld in 10 slides met verschillende thema's:

1. Inleiding
2. Het ontstaan van Rome
3. De groei van het Romeinse Rijk
4. Het Romeinse leger
5. Hoe zagen de Romeinen uit?
6. Een Romeins huis
7. Wat deden de Romeinen in hun vrije tijd?
8. De val van het Romeinse Rijk
9. Wat lieten de Romeinen ons na?
10. Hoe zijn we dit te weten gekomen?

In het vervolg van deze tekst wordt per slide, dus per thema achtergrondinformatie aangeboden.

Slide 1 - Inleiding

Lees onderstaand verhaal aan de leerlingen voor.

Meester Jaap wordt een digibord

'Nu komt er een filmpje over de Romeinen,' zegt meester Jaap.

De hele klas staart naar het digibord, maar er verschijnt niets op het scherm.

Boos tikt de meester op de toetsen van zijn laptop.

'De Romeinen zijn niet thuis,' zegt Dominique droog.

'Dat heb ik weer,' moppert meester Jaap.

Hij heeft net verteld dat ruim tweeduizend jaar geleden een groot leger van Romeinse soldaten naar de Lage Landen kwam om deze gebieden te bezetten.

Leander biedt snel zijn hulp aan. 'Zal ik even, mees?'

'Nee,' antwoordt de meester koppig, 'ik moet toch gewoon een filmpje van internet kunnen plukken?'

Meester Jaap is niet zo handig met computers en internet. Hij tikt opnieuw op het toetsenbord en er verschijnt ineens een dure auto op het digibord. Eronder staat: "Ga voor betrouwbare auto's naar autohandel Romein".

'Gave karretjes hadden de Romeinen!' zegt Bobbie.

De hele klas lacht.

Meester Jaap ramt boos op zijn toetsenbord. Opeens flitst er een advertentie van Modehuis Romein op het scherm waarop een stoere man in zwembroek en een dame in bikini staan.

'Wauw!' roept Jasin.

En Lianne gilt: 'Ik wil wel zo'n lekkere Romein.'

'Monden dicht!' brult meester Jaap door de klas heen.

Het is meteen stil. De meester zucht en zegt: 'Sorry dat ik zo knorrig ben, maar ik verlang terug naar een bord met krijtjes.'

Myrthe steekt haar vinger op. 'Maar mees, zo'n digibord is toch hartstikke handig?'

'Niks handig,' bromt de meester, 'ik word wel gewoon mijn eigen digibord.'

Hij haalt een jurk uit de verkleedkist en trekt die over zijn kleren aan. De onderkant komt net tot zijn knieën.

'Dat is een oude jurk van mijn moeder,' zegt Dominique verbaasd.

'Daarom past onze dikke mees er ook in,' roept Bobbie.

'Mijn moeder is maar een beetje dik, hoor!' snauwt Dominique hem toe.

Dat is Bobbie helemaal met haar eens.

Inmiddels heeft meester Jaap een plastic harnas omgedaan en een helm opgezet. Hij graait snel nog een zwaardje uit de kist en stapt daarmee trots door de klas. Met zware stem roept hij stoer: 'Avé, ik ben lapvs Barba, soldaat in het Romeinse leger!'

'Wie ben je?' vraagt Jasin verbaasd.

'Lapvs Barba, dat betekent gewoon "Jaap baard" in het Latijn. Wij hebben half Europa veroverd! Jullie hier, in dit kikkerlandje, lopen nog hartstikke achter. Wij bezorgen jullie nieuwe dingen, zoals spiegels, kippen, druiven en stenen om huizen mee te bouwen. Maar jullie zijn een stel viezeriken, want jullie poepen nog in een kuiltje. In plaats daarvan leggen wij riolen aan, maar jullie verzetten je, omdat jullie bang zijn voor nieuwe dingen. Jullie zijn echte bangeschijterds.'

'Net als lapvs Barba,' roept Myrthe lachend, 'want die vindt digiborden niks.'

Meester Jaap ploft neer op zijn stoel. 'Je hebt gelijk,' zegt hij treurig. 'Leander, zoek dat filmpje alsjeblieft op.'

Maar dan springt lapvs Barba ineens overeind, zwaait met zijn zwaard en brult: 'Nee, ik laat het er niet bij zitten! Wij gaan naar Leiden naar een geweldig museum waar ze alles over de Romeinen weten. En ik leid jullie daar rond.'

'Doe je die jurk dan ook aan?' vraagt Lianne grinnikend.

'Nee, want daar hebben ze échte soldatenpakken.'

De hele klas juicht, ze hebben er allemaal zin in.

Slide 2 - Het ontstaan van Rome

Ga naar dia 2 en gebruik onderstaande informatie om de leerlingen te vertellen over het ontstaan van de stadstaat Rome.

Over de stichting van Romeinse Rijk bestaat een mythe. Dat verhaal gaat als volgt:

Op de rivier de Tiber dreef een mandje met daarin de tweelingbroertjes Romulus en Remus. Een wolvin vond de broertjes aan de oever van de rivier en nam ze mee naar haar hol. Ze zorgde goed voor ze. Toen de twee jongens groot waren stichtten ze een stad. Dit was het begin van de stad Rome. Romulus en Remus kregen ruzie over wie er de baas mocht zijn van de stad. Romulus was zo woedend dat hij zijn broer vermoordde. Zo werd Romulus de eerste heerser over Rome en de stad werd naar hem vernoemd.

Dit verhaal is geen waargebeurd verhaal. Wat we wel weten is dat er zo'n drieduizend jaar geleden mensen leefden op de heuvels waar nu de stad Rome is, in Italië. Het was een goede plek om te wonen want de grond was er vruchtbaar en er was genoeg voedsel. Al snel bouwden mensen op verschillende plekken dorpjes. Uiteindelijk vormden die samen de stad Rome in de loop van de 8ste eeuw v.Chr. Het werd een machtige stad en de Romeinen veroverden steeds meer land. Hun rijk heette het Romeinse Rijk. De Romeinen spraken Latijn.

Hoewel het verhaal van Romulus en Remus niet waargebeurd is, zijn de jongetjes en de wolvin nog steeds een symbool voor de stad.

Slide 3 - De groei van het Romeinse Rijk

Ga naar dia 3 en gebruik onderstaande informatie om de leerlingen te vertellen hoe de stadstaat Rome uitgroeide tot een groot rijk.

Na de stichting van Rome breidden de Romeinen hun rijk steeds verder uit. Langzaamaan veroverden ze omliggende gebieden. In 218 v.Chr. hadden ze heel Italië onder hun hoede. Van daaruit veroverden ze het hele gebied rondom de Middellandse Zee. De Middellandse Zee noemden ze daarom ook wel Mare Nostrum, dat betekent 'onze zee'. Je ziet het gebied dat de Romeinen veroverd hadden op de kaart.

In 50 v.Chr. kwamen de Romeinen in Nederland. Ze veroverden het gebied tot aan de oude Rijn, daar lag de grens van het Romeinse Rijk. Ten noorden van de grens woonden de Germanen. De Germanen verdedigden hun gebied succesvol en daarom bleef de Rijn de grens van het Romeinse Rijk in Nederland.

Door de Romeinen kwamen de mensen in ons land in contact met allemaal nieuwe uitvindingen en producten. Enkele voorbeelden hiervan zijn:

- wegen
- watervoorzieningen
- eten zoals: druiven, perziken en kippen
- de religie van de Romeinen

Stel de volgende twee vragen aan de leerlingen:

- Welke landen die we nu kennen hoorden allemaal (voor een deel) bij het Romeinse Rijk?

Antwoorden: Italië, Griekenland, Spanje, Portugal, Frankrijk, België, Engeland, Nederland, Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland, Slovenië, Kroatië, Bosnië en Herzegovina, Servië, Montenegro, Albanië, Joegoslavië, Bulgarije, Marokko, Algerije, Tunesië, Libië, Egypte, Saoedi Arabië, Israël, Libanon, Jordanië, Syrië en Turkije.

- Stond onze school in het Romeinse Rijk?

Antwoord: indien de school zich ten zuiden van de Limes (oude Rijn) bevindt, dan staat de school in gebied dat tot het Romeinse Rijk behoorde. Indien de school zich ten noorden van de Limes bevindt, dan staat de school in gebied dat niet door de Romeinen was veroverd.

Slide 4 – Het Romeinse leger

Ga naar dia 4 en gebruik onderstaande informatie om de leerlingen te vertellen over Romeinse soldaten en het leger.

Het eerste leger van Rome bestond uit ongeoefende mannen. Het waren burgers die werden opgeroepen als het nodig was en dan brachten ze hun eigen wapens mee. Naarmate de soldaten meer vchten en meer land veroverden werd het leger professioneler. Het leger nam soldaten in dienst. Er waren twee soorten soldaten: voetsoldaten en soldaten te paard. De voetsoldaten worden ook wel infanteristen genoemd en de soldaten te paard heten cavaleristen.

De Romeinse soldaten hadden speciale kleding. Hij droeg een maliënkolder of een harnas met daaronder een wollen tuniek. Om zijn pols droeg hij een leren band met daarop metalen insignes waaraan je kon zien wat de functie van de soldaat was. De soldaten liepen op sandalen.

Het leger van de Romeinen was goed georganiseerd:

- De soldaten hadden goede wapens: een kort zwaard of een dolk om mee te steken en een speer om te gooien. Ze hadden ook bescherming: een harnas en een groot schild.
- De soldaten kregen soldij (salaris).

- Als de soldaten niet hoefden te vechten dan oefenden ze, daarom waren ze goed getraind voor gevechten.
- De soldaten werden aangestuurd door generaals. Deze hadden een hogere rang in het leger.
- De Romeinen bouwden forten om de grenzen te beschermen. De forten hadden meestal dezelfde opzet. Als de soldaten van het ene naar het andere fort verhuisden wisten ze er meteen de weg.
- Wanneer de Romeinen nieuw land veroverden lijdten ze soldaten in uit de legers die ze verslagen hadden. Deze hulptroepen waren heel handig omdat ze het gebied goed kenden.
- De Romeinen hadden een truc om ongedeed heel dicht bij de vijand te komen. Ze gingen in een groep heel dicht bij elkaar staan in een vierkant. Ze beschermden zich met hun schilden. Deze formatie heet de testudo, ook wel de schildpadformatie.

Het Romeinse leger maakte ook gebruik van niet-Romeinse hulptroepen. Deze hulptroepen bestonden uit onderworpen stammen. Ze vochten vaak met hun eigen soort wapens. Als ze lang genoeg in dienst waren konden ze Romeins staatsburger worden.

Stel de leerlingen de volgende vraag:

- Waarom heet deze vorm de schildpadformatie denk je?

Antwoord: met alle schilden van de soldaten bij elkaar vormen ze één groot schild, net zoals een schildpad dat heeft.

Slide 5 - Hoe zagen de Romeinen uit?

Ga naar dia 5 en gebruik onderstaande informatie om de leerlingen te vertellen over het verschil tussen arme en rijke Romeinen.

In de Romeinse bevolking was niet iedereen hetzelfde. Er was een verschil tussen rijke en arme Romeinen. De rijke Romeinen hadden een goed leven; ze hadden grote huizen, goed eten en slaven die veel werk voor hun deden. Het gezin was belangrijk. De vader was thuis de baas in huis. De vrouw kreeg respect als echtgenote maar had zelf weinig rechten. De zoons werden opgeleid tot soldaat of ambtenaar en van de meisjes werd verwacht dat ze trouwden. De rijke mannen mochten deelnemen in de Senaat, het bestuur van het Romeinse Rijk.

Arme Romeinen moesten hard werken om de kost te verdienen. Ze woonden in veel kleinere huizen en hadden geen slaven die het werk voor hun deden. De vrouwen uit deze gezinnen moesten veel werk in huis doen en daarnaast werkten ze vaak nog op een boerderij, in het familiebedrijf, als kapster of voedvrouw. Deze Romeinen waren dan wel niet zo rijk, maar wel vrije burgers.

In het Romeinse Rijk waren ook slaven, deze waren geen vrije burgers. Ze waren het bezit van hun meester die ze op een veiling had gekocht. Slaven waren meestal krijgsgevangenen uit veroverde gebieden of kinderen van slaven, maar het kwam ook voor dat erg arme Romeinen hun kind als slaaf verkochten. De slaven deden het zware werk op het land en hielden het huis schoon. Slaven konden door hun meester worden 'vrijgemaakt' of ze konden geld sparen om hun eigen vrijheid te kopen.

De keizer stond aan het hoofd van het Romeinse Rijk en was een erg rijke en machtige man.

Slide 6 - Een Romeins huis

Ga naar dia 6 en gebruik onderstaande informatie om de leerlingen te vertellen over hoe de Romeinen woonden.

De meeste Romeinen woonden en werkten op het platteland. Zij zorgden voor de productie van graan, wol en andere producten. De meeste mensen in steden woonden in woningblokken dicht op elkaar gepakt. De arme burgers bezaten maar een paar meubels. Die woningblokken bestonden uit drie of vier verdiepingen. Op de begane grond waren winkels, werkplaatsen en stromend water. Daarboven waren de woningen. De

bewoners moesten een toilet delen. De woningblokken waren vaak van slechte kwaliteit en het gebeurde regelmatig dat ze instortten.

Rijke families hadden grote huizen. Vaak hadden ze een huis in de stad en een villa op het platteland. Rondom de villa bewerkten boeren het landgoed.

Een villa was vaak als volgt ingedeeld; Aan weerszijden van de ingang aan de straatkant waren winkeltjes die verhuurd werden. Het huis was opgebouwd rondom het atrium; een opening in het dak waarbinnen licht en regenwater naar binnen konden. Het water werd in een waterbadje opgevangen. In het atrium stond een huisaltaar waar de bewoners dagelijks konden bidden. Ze brachten er ook offers als eten en wijn. In de zijvleugel waren er verschillende vertrekken zoals: de ontvangstruimte, slaapkamers, woonkamers, werkruimtes, de eetkamer en de zuilenhal. In de zuilenhal hier konden de kinderen spelen en de ouderen rusten.

Andere dingen die het huis aangenaam maakten zijn de mozaïeken, waterleidingen, verwarmingssystemen en het meubilair dat was gemaakt uit kostbaar hout. De buitenmuur had weinig of geen vensters uit veiligheid en tegen de hitte.

Stel de volgende twee vragen aan de leerlingen:

- Welke ruimte mis je nog in het huis?

Antwoord: De badkamer; die hadden de Romeinen niet thuis maar ze gingen naar een gezamenlijk badhuis.

- Wat valt je op bij het diner van de Romeinen?

Antwoord: Ze eten liggend. Dat was gebruikelijk bij de rijke Romeinen. Met luxe diners probeerden families elkaar af te troeven.

Slide 7 - Wat deden de Romeinen in hun vrije tijd?

Ga naar dia 7 en gebruik onderstaande informatie om de leerlingen te vertellen over de vrijetijdsbesteding van de Romeinen.

De Romeinse burgers begonnen 's ochtends vroeg met werken en waren in de middag vrij. In hun vrije tijd gingen ze graag naar gladiatorengevechten kijken in het Colosseum. De gladiatoren waren slaven of boeven die gedwongen werden om tegen elkaar te vechten. Heel soms waren gladiatoren mannen die zelf graag wilden vechten. Ze droegen bescherming die bestond uit een helm, schild en lichaamsbescherming. Er waren verschillende types gladiatoren en deze hadden hun eigen set wapens. Soms moest een gladiator tegen een wild beest vechten.

De Romeinen hielden er ook van om naar het theater te gaan. De acteurs droegen maskers met duidelijke gezichtsuitdrukkingen zodat iedereen in het publiek het goed kon zien. Een andere vorm van vermaak was een bezoekje aan de racebaan. Hier werden races gehouden tussen strijdagens die getrokken werden door paarden. Per dag werden er soms wel 24 races gehouden. De wagenmenners waren meestal slaven maar sommigen werden goed betaald.

Een andere manier van vrijetijdsbesteding was naar het badhuis gaan. De meeste mensen hadden geen badkamer in hun huis. Ze gingen naar het badhuis om zich te wassen. Veel mensen gingen er ook heen om te sporten of om gezellig te kletsen met vrienden.

Slide 8 - De val van het Romeinse Rijk

Ga naar dia 8 en gebruik onderstaande informatie om de leerlingen te vertellen hoe er een eind aan het Romeinse Rijk kwam.

In de 4de eeuw na Chr. ging het niet zo goed met het Romeinse Rijk. Er heersten ziektes in het rijk, er was hongersnood onder de bevolking, de prijzen van voedsel en andere producten bleven stijgen en er waren veel invasies van vijandige volken. Dit alles zorgde voor veel onrust onder de burgers. Rond 395 na Chr.

werd het Romeinse Rijk in tweeën gedeeld. Het oosten en het westen werden twee verschillende delen. Het rijk in het westen viel in 476. Het rijk in het oosten hield langer stand en viel pas in 1453 uiteen.

Slide 9 - Wat lieten de Romeinen ons na?

Ga naar dia 9 en gebruik onderstaande informatie om de leerlingen te vertellen over aspecten uit de Romeinse tijd die voor ons nog steeds herkenbaar zijn.

De Romeinen hebben veel nieuwe uitvindingen gedaan waarvan we nu nog steeds gebruik maken:

- Romeinen dachten dat de stank van uitwerpselen en vuil water ziekten veroorzaakten. Daarom maakten de Romeinen openbare toiletten. Hier kon je naast elkaar naar je behoefte doen. Ze hadden geen wc-papier maar gebruikten een spons;
- De Romeinen legden ook waterwinningssystemen aan. Via aquaducten kon het water uit meren of uit de bergen naar de steden stromen. In de steden konden de burgers water gaan halen bij fonteinen. Alleen de allerrijksten hadden vers water bij hun eigen huis. Het water werd ook gebruikt in badhuizen. Hier konden mensen zich wassen;
- Het badhuis werd verwarmd met een vloerverwarmingssysteem;
- Andere uitvindingen van de Romeinen die we nu nog kennen zijn verharde wegen en de indeling van waardes in muntgeld;
- De Romeinse manier van rechtspreken vormt de basis voor veel Europese wetboeken;
- De kalender zoals we die nu kennen, met 365 dagen, werd geïntroduceerd door Julius Caesar. Evenals de indeling in twaalf maanden, zevendaagse weken en de namen van de maanden.

Slide 10 - Hoe zijn we dit te weten gekomen?

Ga naar dia 10 en gebruik onderstaande informatie om het met de leerlingen te hebben over hoe wij zo veel kunnen weten over de Romeinen.

Wetenschappers zijn veel over de Romeinen te weten gekomen door onder andere:

- Archeologische opgravingen in bijvoorbeeld Pompeii en Nijmegen;
- Teksten van schrijvers uit de tijd van de Romeinen;
- Door gebouwen te bestuderen uit het tijdperk van de Romeinen die de tand des tijds hebben doorstaan;
- Scheepswrakken met daarin nog Romeinse objecten.

Bezoek het Rijksmuseum van Oudheden

Wilt u met uw klas echte Romeinse voorwerpen in het museum komen bekijken? Voor groep 6 t/m 8 is er de museumles '100% Romeins'. Deze museumles kunt u online boeken via www.rmo.nl/basisonderwijs of door te bellen met de Servicedesk van het museum op telefoonnummer 071-5 163 163.

Let op! Van 10 mei 2015 t/m 4 januari 2016 is het museum i.v.m. verbouwing tijdelijk gesloten.